

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לג, תשמ"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לשונות בספרות שאלות ותשובות

תחיית הלשון העברית למטרת פתיחה של ספרות חילונית פקדה את עמנו שתי פעמים: בתקופת ימי הביניים ובתקופת ההשפלה. והואיל ובמרכז היצירה עמדה השירה, בחרו המשוררים לשיריהם את שפת המקרא, שמטבעה נוטה היא לרגש וללב יותר מלשון חכמים. צד שנה אחד לשתי התקופות הוא: חקר הלשון והדקדוק, שליווה את היצירה המקורית. גם בספרד וגם באשכנז נתחפרו פירושים למקרא ומילונים וספרי דקדוק ללשון התנ"ך. החייאת הדיבור העברי, שבאה בעקבות תחיית הספרות הייתה בעיקרה מעשה חלוצי של מחנה המשפילים העבריים. ומאחר שהמשפילים נתרחקו מספרות חכמים, שעליה נשען העולם הרבני (משנה ותלמוד הלכה ופוסקים), ומחמת שהיו אמונים על ספרות חילונית שנכתבה בלשון הנביאים, טבעי הדבר, שסגנון המקרא המליצי נמשך גם על דיבורם. ועד כמה שייראה הדבר תמוה, לשון חכמים, שהיא שפה שוקקת חיים ופשוטה, ההולמת צורכי המעשה והליכות יום יום, לא שימשה את המדברים פלשון מופת הן באוצר המלים והביטויים והן בחוקי הדקדוק והתחביר.

לעומת הדיבור שונה היה המצב בחקר הלשון. אם בתקופת ההשפלה נוסדו המילונים על אוצר הלשון המקרא,

הנה בימי התחייה נתנו בעלי המילונים דעתם גם על רובדי לשונות של הזמנים שלאחר המקרא: מדרש ואגדה, פיוט והלכה, פילוסופיה וקבלה. אחרונים שבהם אף קידשו לשונות לעז, שנקלטו בפי העם, וביטויים מחודשים, מעשה סופרים ועיתונאים ואנשי המון. גישה חדשה זו יש לזקוף לא במעט לזכותו של בן-יהודה, שהכשיר את כל ענפי הספרות להיכלל בספרי המילונים, לרבות סוגים שלא נחשבו הרבה עד ימיו. ברשימה זו מבקש אני לגעת בענף אחד מענפי ספרותנו: ספרות שאלות ותשובות ומקומה במילונות. האמת ניתנת להיאמר, כי סוג זה, עם כל חשיבותו ועושרו הלשוני, היה עד כה בבחינת גדר הדחוייה. אמנם השפיל בן-יהודה לדלות מספרות שו"ת למילוני¹, אך הבאים אחריו לא זו בלבד שלא הרחיבו את התחומים, אלא או שהסתפקו במה שהעלה בן-יהודה, או שקיצצו בענף זה, והרבו פנגדו בחידושי לשון של הספרות והעיתונות, בחינת "וישן מפני חדש תוציאו"². גם חובשי בית-מדרש, תלמידי חכמים ורבנים, המצויים אצל הספרות הזאת, לא הוציאו טיבה לרבים ולא חשפו מאור שבה מצד חיוניותה הלשונית. והרי השאלות והתשובות הן ראי המשקף את החיים במשפנות ישראל לכל צדדיהם: חיי הפרט וחיי הכלל, יחסי ישראל ונכרים, אירועי הזמן והתרחשויותיו. פרזניקה במלוא

1. ברשימת מקורותיו פורטו פשישים ספרי שו"ת (ראה בסוף פרק המבוא, אות ש', עמ' 275-276).

2. ועל טוב ייזכרו עגנון ז"ל בסופרים וכנעני במילונאים, שהוסיפו על הראשונים והעשירו את הלשון מאוצרות חיבורי שו"ת.

משמעות המלה. והפּוֹתְבִים הרי היו אנשי לשון, שפל שבילי ספרות חז"ל נהירים להם, והם מתגלים פבעלי טעם וחק בלשון העברית. ודאי שאין סגנונם מיוסד פולו על אדני הדקדוק, ופה ושם נתקלים בחריגים. אך אין בכך כדי לפגום בערפו ובמקוריותו. יש שהפּוֹתְבִים מתגלים פמחדשי לשון: כשלא מצאו לפניהם מטבע עברי למונח ריאלי, לא היססו ליצוק דפוס חדש ולתרגמו מלשון נכר. אילו היו מחיי הלשון מטפחים סגנון זה לשפת דיבורם, הייתה הלשון נאה ופשוטה יותר: פחות ציורית ופחות מליצית. למען הדיוק יש לומר, שהדברים אמורים לגבי הקטעים של תיאור העובדות והמעשים, שעליהם סובב הדיון ההלכתי. לגבי סגנון הפתיחות האישיות של השואל והמשיב וכן ההקדמות לחיבורים אין הפּוֹתְבִים נבדלים מסופרי ההשפלה: סגנונם הוא סגנון מליצי מנופח ומסורבל, שלעתים עשוי הוא פסוקים מחורזים. גם בדבריהם נתקלים לפעמים במקראות, פצורתם ושלא פצורתם, שהפּיחו בהם חוכן חדש לצורכיהם³.

3. אציין שתי דוגמאות:

א. פניית השואלים, שבהם היה המעשה, מצוינת בפי הפוסק במלים 'ולשאל הגיעו'. פגון ר' חיים פאלאגי הפּוֹתְבִים באחת מתשובותיו: "ולשאל הגיעו, אם מותרות אלו הקצות עצמן לאכול בפסח" (לב חיים, אורח חיים, ס' עח). הפיטוי שאול מתהלים "וחיי לשאל הגיעו" (מזכור פח, ד). שם מסופר באדם שגברו ייסוריו, עד שהוא מדמה שמיתתו קרובה, ועוד מעט ירד לקברו. ואילו פאן, באו השואלים אל הרב לשאלתם.

ב. ר' אלעזר פלעקלס פּוֹתְבִים על משתאות שעושים בפורים, פביכול לשם מצנת שמחה, ומדקדים בהם צעירים וצעירות יחדיו. 'ורבים מפוזים

מנקודת ראות לשונית מצוינת ספרות שו"ת במונחים משני תחומים. שאין למצוא פיוצא בהם בסוג ספרותי אחר: לשונות סתרים, שמקורם ביחסי ישראל ונכרים, וביטויים יהודיים המקובלים גם בקהילות אחרות. לשונות סתרים עוצבו במתכוון בידי יהודים מטעמי זהירות ולצורך התגוננות מפני גויים⁴. יסודות עבריים משותפים פזורים בספרי שו"ת, משום שספרים אלה נתחברו בכל גולה, וכל קהילה הסתייעה בחיבורי חברותיה⁵. שיתוף לשונות בין קהילות רחוקות ומנותקות זו מזו, מעין פולין-תימן, אפשר להסבירם רק בחיבורים שבדפוס, שפשטו בקהילות ישראל ופעלו את

ומכרפרי לקול פנור ועוגב, פחורים ופסולות יחדו' (תשובה מאהבה, ארח חיים, סי' רצט). "פחורים ופטולות יחדו" מיוסד על שני כתובים שגורים: האחד בזמירות "פחורים וגם בתולות" (תהלים קמת, יב), והשני בהפטרת ב' של ראש השנה "ובחורים וזקנים יחדו" (ירמיה לא, יג). השינוי "בתולות — פסולות" מתבסס, כמובן, על ההגייה האשכנזית.

4. ראה להלן (מס' כד) 'עשה פליטה'.

5. מתוך לקט מקרי ובו כ"ט ערכים, נמצאו ארבעה ערכים שהילכו בפיהם ובעטם של היהודים בתימן, והרי פירוטם: בני צמנו — יהודים; יצא מן הפלל — השתמד; לא אליכם — לא עלינו, בר מינן; עושים ימיהם נחגים — שרויים בטובה ובעינוגים (ר' להלן, מס' ג, יד, טו, כה).

עליהם יש להוסיף את השם אורח לעני הנודד מיישוב ליישוב (פנקס הקהל באייזנשטאדט, שנת תצ"א — עפ"י מאמר י' הילפרין, לשוננו טו, תש"ז, עמ' 191). זהו פינוי של לשון נקייה, כדי שלא לפגוע בכבודם של עניי ישראל, והוא מקובל גם בקרב בני תימן (על כל אלה עיין מילוני "אוצר לשון הקדש" וכו', כל ערך במקומו). אילו היו בידנו מילונים ללשון העברית של קהילות ישראל, היה אפשר להוכיח, שביטויים אלה נהוגים גם בקהילות נוספות.

פעולתם; או במטבעות לשון שהילכו פאחת ברחבי הגולה כבר בתקופות קדומות. למרבה הפליאה לא רק לשונות עבריים נקלטו מתוך ספרים, אלא אף מונחים לועזיים הזרים לדיבורם של הקולטים⁶. ספרות שו"ת היא מקור לא-אכזב לא בלבד לחקר מבטאים עבריים, שהילכו בפי יהודים בגולה, אלא אף ללהגים הלועזיים, שדיברו בהם יהודים בארצות גלותם: יידיש, לאדינו וערבית. בכתבים אלו פזורים טקסטים רבים של תקנות, שטרות וטענות בעל-ידין, שהעלו אותם המחברים מלשון ימיהם, והם מוסמכים ונאמנים.

אגב עיון בספרי שו"ת משכו תשומת לבי כמה וכמה ערכים, שלא מצאתי זכרם במילונים. רואה אני לנכון לפרסמם לתועלת הרבים, ואולי יהא בכך פדי לעורר חכמי לשון אל הטוב הלשוני הרב הצפון בספרי שו"ת. אמנם כבר קדמוני אחרים⁷, שהדגימו לשונות מספרות זו, והדגישו את

6. פדוגמה אפשר להצביע על "יאהרצייט" (יום השנה לפטירה), שבני תימן הפירוהו ככתבו בספרי הלכה ומוסר, שהגיעו אליהם מאירופה. כיון שלא שמעוהו מעולם, הגו אותו ככתבו וכהגיתם: יאהרצֵיט (צד"י וטי"ת בהגיוי מזרחי). אילו שמע יהודי דובר יידיש מונח זה יוצא מפיהם, היה ממלא פיו שחוק.

7. י' הילפריין, לקט מלים מתחום התרבות של היהדות האשכנזית, לשוננו טו (תש"ז), עמ' 190-197.

ש' אידלברג, לשון והבעה בספרות השו"ת, לשוננו לעם כ (תשכ"ט), עמ' 120-127.

הנ"ל, עוד על שעון (מספרות שאלות ותשובות), לשוננו לעם כג (תשל"ב), עמ' 219-220.

הצורך בחיבור מילון מיוחד לספרות הרפנית, אך לדאבוננו לא היו לדבריהם הד ורושם. הלשונות המפורטים להלן לוקטו מתוך י"ב חיבורים⁸, שנתחברו בתקופות שונות⁹ ובארצות נבדלות¹⁰, ואפשר לראות בהם מדגם נאמן ללשון שאלות ותשובות.

8. ראה להלן 'קיצור רשימת המקורות'.

9. החל במאה הט"ו וכלה במאה הכ'.

10. פולין, אשפנו, צרפת, צ'כוסלובקיה, טורקיה, אלג'יריה

וארץ-ישראל. תימן לא נכללה, האיל ולשונות חכמי תימן צורפו למילוני 'אוצר לשון הקדש וכו'.

קיצור רשימת המקורות

א. ספרי שו"ת

אהל יוסף, יוסף מולכו, שלוניקי תקט"ז. — מרבני שלוניקי.

איתן המזרחי, אברהם הכהן רפפורט, אוסטראה תקנ"ו, ד"צ ירושלים

תשכ"ח. — מגדולי חכמי לבוב (1651–1584).

אמונת שמואל, אהרן שמואל קייידנובר (מהרש"ק), פרנקפורט-דמיין

תמ"ג — מחכמי פולין (1679–1624).

בית היוצר, יואל צבי רוט, ד"צ חמוש"ד. — נפטר ב'1893.

בית חדש, שו"ת הב"ח הישנות, יואל סירקיס, פרנקפורט-דמיין תנ"ב.

ד"צ ירושלים, תש"ם. — מגדולי הפוסקים בפולין. נפטר ב'1640.

דעת סופר, עקיבא סופר, ח"א, ירושלים תשכ"ה. — רבה של פרשבורג

(1878–1960).

זכרון יוסף, יוסף שטיינהרט, פיורדא תקל"ג. ד"צ ירושלים, תשכ"ט. —

שימש רב באלזאס ובפיורדא. נפטר ב'1776.

חתם סופר, משה סופר, פרשבורג-ווינה תרל"ט. — מגדולי הפוסקים.
אב בית דין בפרשבורג (1763–1840).
לב חיים, חיים פאלאגני, אורח חיים, איזמיר תרל"ד. — אב בית דין
באיזמיר (1788–1868).
שתי הלחם, משה חאגיז (המני"ח), וואנזיבעק תצ"ג. — מחכמי
ירושלים (1672–1762 לערך).
תשב"ץ, שמעון בר' צמח דוראן, אמסטרדם תצ"ח. — מגדולי חכמי
ספרד באלג'יר (1361–1444).
תשובה מאהבה, אלעזר פלעקלס, פראג תקס"ט — דיין ודרשן בפראג
(1754–1826).

ב. מילונים

בן יהודה, אליעזר בן יהודה, מלון הלשון העברית, תש"ט-תשי"ט.
אבן שושן, אברהם אבן שושן, המלון החדש, הוצאת 'קרית ספר',
ירושלים תשכ"ו-תש"ל.
פנעני, יעקב פנעני, אוצר הלשון העברית, אוניות א-ק ירושלים-ת"א
תשכ"ב-תש"ס.
אבינרי, יצחק אבינרי, גנזים מגולים, ת"א תשכ"ח.

א. נְתָאָרְךָ — האריך

כל זה כתבתי ונתארכתי נגד מנהגי (שתי הלחם,
שאלה מב, נג ע"ב).

ב. בְּלִפּוּל — עלילת דברים, דיבת שקר

יודא מגרידונג העיד שבהיותו נצרך להרחיק נדוד

ממקומו מחמת איזה בל בול, אז הלך למקום מלחמה (בית חדש, מפתחות, שאלה קה).

את ההגדרה קיבלתי מפּי מר מאיר מדן, והיא ע"פ שימוש המלה בלפול בידיש.

כנעני ציטט מספרות ימי הביניים מובאה במשמעות זו: 'עדיין יהיו בלפולים ומלחמות עד שנת רפ"ט'. ופירשה 'מהומה'.

ג. פְּנֵי עֲמֵנוּ — יהודים, בני ברית

ובכל צרותיהם לי צר על הפרצה הגדולה, שעשו פריצי בני עמינו במקום, לעבור בשאט נפש על דת ודין תורתנו הקדושה ודת יהדות (זכרון יוסף, סי' יז). במעשה שהיה בא' [באחד] סוחר מבני עמינו (שתי הלחם, סי' ל).

ד. בַּעַל הַחֶסְרוֹנוֹת — מי שקנה מצוה, ששייכת לקונה אחר, והוא נעדר ואינו נמצא בבית-הכנסת ("מילוי מקום").

גם הגדרה זו קיבלתי מפּי מר מ' מדן.

שאלה במי שקנה מצנת פתיחת שערים, ולא בא בתפילת מנחה שבת או ביום ב [שני] וחמישי לבית הכנסת, שהמנהג הוא שבעל החסרונות הוא זוכה (לב חיים, סי' לג). ובעל החסרונות טוען שכבר התחיל (שם, שם). נקרא פן שבקניית המצוה ממלא מקומו של מי שחסר.

ה. (פְּרָר) מְבָרַר — נבחר

הספימו ראשי עם קדוש לקבל אחד מן חמשה אנשים הנקובים בשמותם... ע"פ [על פי] רוב הדיעות, מן ל"ו

אנשים המבוררים מן הקהל י"צ [ישמרם צורם]
להברירה ע"פ הגורל עלייתן מתוך הקלפי (זכרון יוסף, סי'
(א).

בן־יהודה ציין משמעות זו בבניין הופעל אך לא בבניין
פועל.

ו. **פֶּר מְנִיָּן** — ראוי להצטרף למניין (נער), בר מצנה
בנער שלא הגיע לי"ג שנים ויום אחד, שהיה חולה והוא
יתום. ונדרו עליו אמו ואפוטרופוס שלו, שאם יתרפא יכתוב
ס"ת [ספר תורה]. ונתרפא, ולשאל הגיעו¹¹ אם נותנו מיד או
ימתין עד שיהיה בר מנין...
תשובה: נראה שצריך להמתין עד שיהיה בר מנין,
ויגיע לכלל מצות (לב חיים ח"ב, סי' יא).

ז. **נְתַגְדֵּל** — בגר, היה גדול בשנים
ואחר כמה שנים נתגדלו בני השוחט הראשון
ותובעים חזקת אביהם (אהל יוסף, מפתחות, הלכות שחיטה,
סי' ג).

ח. **הַגְּעַת זְמַן** — תחולת זמן ומועד
ראובן מכר סחורתו לגוי, והגוי נתן לו מקצת דמים.
וקבע לו זמן לסוף שני חדשים, ישלם פולו ויקח סחורתו.
וקודם הגעת זמן הטילו מס, אם חייב ליתן מס מן הריוח
(בית חדש, סי' סה).

ט. **זוֹבְחֵי הַזֶּבֶח** — שוחטים
אלה סופרים ואלה משנים ואלה זובחי זבח
11. עי' בדברי הקדמתנו לעיל.

(תשובה מאהבה, סי' קט). הא דנהגו [מה שנהגו] זובחי
הזבח להזמין עפר בפח מערב י"ט [יום טוב] לי"ט [ליום
טוב] לכסות דם חיה ועוף הנשחטים בי"ט [פיוס טוב] (אהל
יוסף, הלכות יום טוב, סי' יא). כאשר אמר לי אדם הגדול
בענקים א"א [אדוני אבי] ראש זובחי הזבח נר"ו
[נטריה רחמנא ופרקיה" או "נצרו רם ונישא"] (שם, שם).

י. זמן זמנים — ימים רבים, זמן רב
שהבית הזה יהיה עומד זמן זמנים טובי [הרבה]
בלי מחסה ומסתור (תשובה מאהבה, אורח חיים, סוף שאלה
רמ"ד).

תרגום 'עדן ועדנים' (דניאל זכה). סופרינו החדשים
(אחד העם, ביאליק ושופמן) הניחוהו כצורתו הארמית (ר'
מילון אבן שושן), ואילו רב בישראל פר"א פלעקלס, המצוי
אצל הלשון הארמית, יוצקו בדפוס עברי כבר במאה הי"ח¹².

יא. חולִּייה (?) — חולי
והיא [האישה] בימי חולית' [חולִּיתָה] שנעש'
[שנעשית] חולנית (איתן האורחי, סי' כא, כ ע"ב).

יב. חִיּוּב מ"ר חִיּוּבִים — חובה לעלות לתורה, לרדת לפני
החיבה ולומר קדיש לעלוי נשמתו של נפטר
בעיר שאין בה אלא כהן אחד, ולפעמים ימצא פיוס
אחד כמה חיובים לעלות לתורה (חתם סופר ח"א, סי'

12. [והצירוף "זמן זמנים" הוא ע"ד מגילה ב ע"א.]

כה). מעשה אירע פה פעם אחת בשבת פ' [פרשת] האזינו, שהיה חיובים בכה"כ [בבית הפנסת], ונשאלתי האיך יעשו (זכרון יוסף, סי' טז).

יג. יד — מחנה של מתכת להנחות את הקורא בתורה באחד שנדר יד לס"ת [לספר תורה] והגבאי אשר הוא שונא לאיש זה אינו נותן להשתמש עם זה היד (דעת סופר, ח"א סי' כג, עמ' רמב).

יד. יצא מן הפלל — המיר דתו, השתמד ולבעבור זאת יצאו מן הפלל, והמרה היתה באחרונה (זכרון יוסף. הקדמה, עמ' 2). שאול בן דינה בת ראובן שיצא מן הפלל (אמונת שמואל, סי' יז).

טו. לא אליכם — תהיו מוגנים ומוצלים, ה' יצילכם ילמדנו רבנו, קודם זמן הדבר, לא אליכם (תשב"ץ, חוט המשולש, ח"ד, שאלה כו).

כלשון הפתוב (איכה א יב), וכך גם בפי בני תימן. דומה שלפנים נהג 'לא אליכם' אצל הפול. בדורות האחרונים שונה ל'עליכם', לפי שהוא אמור על פורענות, ויאה לו 'עליכם', שהוא לרעה.

טז. מעוטי דעות — חסרי דעה ואין לאותם שלאחריהם, מעוטי הדיעות, עוד שום טענה לחזור ולהביאם לברירה חדשה (זכרון יוסף, סוף שאלה א).

בדומה ל'מעוטי תורה' (ירושלמי סנהדרין יח ג) —

בורים ועמי הארץ, אף כאן 'חסרי בינה'. ואין לפרשו בני אדם שידיעותיהם בתורה מועטות, מחמת שפרכוהו עם 'גסי הרוח' (ירושלמי, שם). פנעני מדגימו במובאה אחת מתוך קלצקין.

יז. מוּפְנָה — פנוי, שאינו טרוד

ועם היותי טרוד מאד ועמוס התלאות, בלתי מופנה מפל צד, שמתי עין עיוני על דבריו הנחמדים (זכרון יוסף, אורח חיים, ראש שאלה י).

יח. מְשַׁדָּף — אבי הפלה

המשודך ששלח לחתן טבעת זהב וכתונת כמנהג... ואח"כ מתה הפלה והמשודך תבע לחתן בעד כל המתנות (בית חדש, סי' מט).

יט. נְקִיבָה — קילוף

אשה שנצבעו ידיה מנקיבת אגוזים לחים (אהל יוסף, מפתחות, הלכות טבילה, סי' מ). מעשה... באשה שנקבה אגוזים לחים ונצבעו ידיה שחורות משרף האגוזים (שם, גוף השאלה, סה ע"א).

ואולי פונת הפותב ל'קניבה' ול'קינוב' שענינם 'הסרת הקליפה'?

כ. נְקָר מְצָה — טבע נקבים במצה

במקום שהיו מנקרין המצות בספין כדי להוליכן משם לתנור... יש להסתפק, פי שמא באותו פרק שניקרו שם המצות וכו' (לב חיים, ח"ב סי' פא).

כא. נָתַן חֶרֶם — החרים, עשה חרם
ומיד נתנה [לאה] חרם בבה"כ [בבית-הפנסת] על
הגנבה (בית חדש, סי' כט).

כב. עָלְיוּ וְעַל נַפְשׁוֹ — על אחריותו
ואמר בקול רם שלא ישגיתו על ההכרזה ההיא ושיאכלו
הבשר, עליו ועל נפשו (בית חדש, שאלה ד [ב]).

כג. הָעֵרִיךְ — שָׁטַח (עיסה)
שאלה במי שעשה המצות ולש ע"ג [על גפי] אבני
רצפה להעריך העיסה ע"ג [על גביהן] (לב חיים, אורח
חיים, סי' פ).

על פי 'ויערך עליו ערך לחם לפני ה'' (שמות מ, כג),
שתרגם אונקלוס 'וסדר', השוה 'עריכות שמעריכין עליהם
הלחם' (הערוך, קאהוט, ארב). בשאלה אחרת (שם, סי' פב)
משתמש ר' חיים פאלאגי בבניין קל כמו במקרא: ברצפת
האבנים אשר ערכו עליה המצה.

כד. עָשָׂה פְּלִיטָה — פשט את הרגל
במעשה שהיה בא' [באחד] סוחר מבני עמינו, שהיה
רוצה לעשות פליטה ולברוח אל מלכות אחר, פדי
לבוא לידי פשר עם בעלי חובותיו (שתי הלחם, שאלה ל, לה
ע"א).

אבן שושן ציינו במובאה אחת מתרגום שלמה אבן-שושן
(המאה העשרים) במשמעות 'ברח ונמלט'. במשמעות של
פשיטת רגל ציין 'מספרות שו"ת', אך ללא מובאה.

כה. עושים ימיהם פחגים — חיים חיי טובה ותענוגות
קמה שם [בפולין] פת אחת, אשר אין מהם נחת...
אחור נסוגים, עושים רוב ימיהם פחגים (זכרון
יוסף, הקדמה, עמ' 2).

כו. פסולת — פסולת
ומלקטים כל הפיסולת העולה וצף (לב חיים, אורח
חיים, סי' קמ).

כז. פריסה — מפה
פרוכת נעשה ממעיל ישן, שהיה מלבוש לאשה ידועה
בקהל... והוא קרוע. אי שרי [אם מותר] לעשות ממנה
פריסה על השלחן או על העמוד לפני הש"ץ [השליח
ציבור] או פריסה לחופת חתן וכלה (בית חדש, סי' יז).
יסודה 'פריסא' (מגילה כו ע"ב), שיש מפרשין אותה
וילון שפורסין לפני התיבה, ויש מפרשין מטפחת, שמכסין בה
ספר תורה (ראה הערוך, קאהוט, פרס).

כח. קטני-קטנים — זעירים ביותר
וכעת נתפשט המנהג שם להעמיד קטנים שאינם בני
מצנה, ואפילו קטני קטנים, שעדיין לא הגיעו לחינוך
(זכרון יוסף, אורח חיים, שאלה ה בראשה; עיין עוד שם, סוף
שאלה ו).

הפננה למנהג להעמיד, פחגים ובמועדים, שני נערים
קטנים לימינו ולשמאלו של שליח ציבור, והם מסייעים לו
לשורר — כל אחד פסוק בתורו — את פסוקי ההלל מן
הפסקה 'מה אשיב לה' ועד סוף ההלל.

ביאליק השתמש במטבע זה פעמיים: בשירה ובפרוזה. בשירה: 'גדולים וקטנים וקטני קטנים' (גן עדן); בפרוזה: 'גמדים קטני קטנים, זרת קומתם'. אבן שושן וכנעני מדגימים במילוניהם את הערך במובאה האחרונה של ביאליק.

כט. שַׁבַּת פְּנִיָּסָה — שבת שלפני החתונה (?)
נשאלתי למנהג עירנו אזמיר יע"א [יכוננה עליון אמן]
בשבת שבוע הבן או בעל הברית ובשבת פניסה ובשבת חתונה
וכו' (לב חיים, ח"ג סי' עח).
'פניסה' — פנראה על שם פניסת הפלה לחופה. בפי בני
תימן שגור 'יום הפניסה' ליום פניסת פלה לחופה (ר' מילוני
'אוצר לשון הקדש').

ל. נְשֻׁנָה עַם — התפשר, בא לעמק השוה
ומפני שלא היו יכולים להשוות עם הא"נ [האינו
נימול] בדמי המקח לא קנו אותו הפעם את [העוים] הזקינות
(זכרון יוסף. יורה דעה, סי' יט).
משמעות זו מצויה גם בהפעיל, ובן-יהודה (עמ' 6950)
מציין אותה מתוך ספרות השו"ת. אגב, המשמעות המדויקת
של המובאה שהביא בן יהודה היא 'להביאם לעמק השוה,
למצוא פשרה ביניהם', ולא 'חלקו ביניהם בשוה'.

לא. הַתְּרִיזוּ — התריס דברים
ורק פי הפושעים פקרו ועברו על החרם והתריזו
נגדו ונגד מנהיגי הקהלה (זכרון יוסף, סי' יז).
'התריזו' אמור על הפרשת רעי וצואה.